

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 183

YIL XVI

1978

İsmet Binark - Nejat Sefercioğlu, İstanbul, Fâtih, Fetih ve Fâtih Devri Hakkında Yazılmış Kitaplar Bibliyografyası, İstanbul Fetih Cemiyeti yayını No: 76, Baha Matbaası, İstanbul, 1977, XIII+119 s. Fiyatı: 35 TL.

Bir konu hakkındaki mevcut çalışma ve araştırmaları toplu bir şekilde tanıtmaya vasıtası olan ve o konuyla ilgilenenlerin işini kolaylaştırmak gayesiyle hazırlanan bibliyografya, diğer disiplinlere nazaran tarih için çok daha zümlüdür. Menşei Orta-Çağ'ın oldukça iptidai kütüphâne kataloglarında bulduğumuz bu disiplin, bilgilerin gelişmesini veya çalışma tarzının ve düşünce yollarının tekâmülünü aksettiren sınıflama tekniklerinin mükemmelleşmesiyle açıklık kazanmış ve metodunu geliştirerek, tarihin yardımcı ilim dallarından biri hâline gelmiştir. Matbaanın yayılması ve neşredilen kitapların günden güne çoğalması, bibliyografyanın önemini bir kat daha artırmıştır. Böylece, değişik muhtevâ ve hacimlerde çeşitli bibliyografyalar doğmuştur: Bütün memleketlerde yayınlanan kitapları ihtiva eden Dünya Bibliyografyaları, sadece bir memleketin kitaplarını içine alan Millî Bibliyografyalar, gazete ve mecmua bibliyografyaları, seçilmiş eserlere ait bibliyografyalar ve nihayet bibliyografyaların bibliyografyaları.

Millî bibliyografyalar da kısımlara ayrılmaktadır. En azından, ilgili memlekette yayınlanan bütün kitapları tesbit eden umumî bibliyografyalar yanında, o memleketin her hangi bir meselesini konu edinen ve nerede basılmış olursa olsun o konuyla alakalı bütün kitapları biraraya toplayan bibliyografyalar vardır.

İsmet Binark ile Nejat Sefercioğlu'nun müşterek eseri olan İstanbul, Fâtih, Fetih ve Fâtih Devri hakkında Yazılmış Kitaplar Bibliyografyası, bu sonucu ka-

tegoriye giren bir bibliyografya denemesidir.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun pâyitahtı ve en büyük kültür merkezi olarak İstanbul Türk tarihinde büyük bir yer işgal etmektedir. Bu şehrin Türkler tarafından fethi sadece Türk tarihinde değil, fakat bütün Dünya tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu fethi gerçekleştiren Fâtih de, Sultan II. Mehmed'dir. O halde, onun Türk tarihi açısından taşıdığı değer İstanbul'unkinden daha az değildir. İ. Binark Bibliyografyanın önsözünde, Fâtih ve İstanbul hakkında şöyle demektedir:

"Fâtih'i insanlık âlemi ve dünya tarihi önünde yükselten ve yücelten, şüphesiz sadece kazanmış olduğu askerî ve siyasî zaferleri değil, bu zaferlerde ifadesini bulmuş olan fikriyatı, mânevî şahsiyet ve yapısıdır. ... Fâtih'i sadece ruhundaki üstün cihangirlik ihtirası ile değerlendirmek, O'nu tek bir cepheden tahlille kalkışmak şüphesiz hem eksik, hem de yanlış olacaktır. Onda üstün cihangirlik ihtirasının yanında, ecdadından ve yetiştiği muhitten tevârus ettiği millî ve mânevî surlarla bezenmiş üstün meziyetler, yapıcılık kudret ve kuvveti, teşkilâtçılık istidadı gibi hasletler yaşamaktadır. Esasen, O'nun şahsiyetinin muvâzeneli olgunluğunu şekillendiren de, sâhip olduğu bu hasletler değil midir?"

Yerli-yabancı tarihçilerin ortaya koyduğu gibi, dünya tarihinin en büyük hâdiseleri arasında yer alan İstanbul'un fethi, vak'a olarak azametli olduğu gibi, hususiyetle neticeleri ve devam eden tesirleri itibariyle çok büyüktür. İstanbul

(1) Bibliyografyanın tarihçesi ve çeşitleri hakkında, bk. Pierre Marot, "Les Outils de la recherche historique", L'Histoire et ses méthodes, Paris, Gallimard, 1961, s. 1421-1453.

bul'un fethi, İslâm âleminin sekiz yüz, Anadolu Türklüğünün ise dört yüz senelik emeli, yüksek arzusu olmuştur. Bu emel ve arzunun tek bir irade halinde sembolleşme şerefi ise Fâtih'e nasip olmuştur."

Yazar bu ifâdelerinde tamamen haklıdır. Tarihimizin bu derece mühim bir konusu hakkında hazırlanan bu bibliyografya denemesi, "Önsöz" (V-VII), "Bibliyografik künyelerin tesbiti" (IX-X) ve "Kısaltmalar" (XI-XII)'dan sonra üç ana bölüme ayrılmaktadır: "Fetihten önce ve sonra İstanbul hakkında yazılmış kitaplar" (1-54), "Fâtih Sultan Mehmed ve İstanbul fethi hakkında yazılmış kitaplar" (55-75), "Fâtih devri ilim, kültür ve içtimâî hayatı hakkında yazılmış kitaplar" (77-86). Bu üç bölümden her biri de iki kısım ihtiva etmektedir: "Eski harfli türkçe ve türkçe kitaplar" ve "Yabancı dil kitaplar". Ayrıca kitabın sonunda, İsmet Bayur tarafından hazırlanan, "Yazar adları indeksi" (89-98) ve "Kitap adları indeksi" (99-119) bulunmaktadır.

Bu kitabın büyük bir gayret ve emek mahsulü olduğunda hiç şüphe yoktur. Çünkü bibliyografya kolay yapılan bir iş değildir. Her şeyden önce kabiliyet ve zaman gerektirir. Şahsi çalışmaların bir kısmından vazgeçerek, kendini başkaları tarafından yapılmış çalışmaların sayım ve tasnifine adayan yetkili bir kişi bulmak oldukça zordur. Bu zor işe girişme cesâreti göstererek, târihimizin ehemmiyetli bir konusu hakkında bu bibliyografya denemesini gerçekleştiren İ. Binark ve N. Sefercioğlu, şüphesiz Türk târihi araştırmacılarının şükran ve takdirlerini hak etmişlerdir.

Ancak, kitabın değerini küçültmek için değil, fakat sonraki baskılarında üzerinde durulmasını arzu ettiğimiz bazı hususları belirtmek gayesiyle, eser-

deki bir takım aksaklıkları işaret etmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Her şeyden önce, kitabın adı bize oldukça uzun gözükmektedir. Kitap adlarının kısa olmasında fayda vardır. İstanbul, Fâtih, Fetih ve Fâtih Devri Hakkında Yazılmış Kitaplar Bibliyografyası yerine İstanbul ve Fâtih Bibliyografyası, hattâ sadece İstanbul Bibliyografyası denilseydi, sanıyorum ki, arzu edilen gayeye ulaşılmış olurdu. Çünkü İstanbul ve Fâtih kelimeleri 'Fetih ve Fâtih devri'ni bütün şümülüyle ihtivâ ettikleri gibi, İstanbul, Fâtih'i de içine almaktadır. Daha sonra bibliyografya içinde gerekli tasnifler elbette yapılacaktır.

Diğer yandan, yazılmamış kitapların bibliyografyası yapılamayacağına göre, kitabın başlığında bulunan "Yazılmış Kitaplar" tâbiriyle ne kastedilmektedir? Her halde, yazarlar bibliyografyanın sâdece basılmış kitapları ihtivâ ettiğini ve yazmaların ona dahil edilmediğini belirtmek istemektedirler. Çünkü yazma eserler, önsözde de belirtildiği gibi, bibliyografyaya alınmamıştır. Fakat yazmalar, "Yazılmış Kitaplar" değil midir? O halde, "yazılmış" yerine basılmış kelimesinin kullanılması gerekirdi. Üstelik böyle bir sınırlandırma için kitabın başlığını uzatmaya hiç lüzum yoktur. Bu türü sınırlandırmaların ve izahların önsözde yapılması her halde daha uygun olur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, iyi hazırlanmış bir bibliyografya, okuyucu veya araştırmacıya kolaylık sağlayan bibliyografyadır. Bu sebeple bibliyografya, analitik olmak zorundadır. Yâni kitapların, yazar isimleri esas alınarak, alfabetik bir sıraya tâbi tutulmaları yerine, onların belirli kavramlar etrafında gruplandırılmaları gerekmektedir. Ayrıca, iyi bir bibliyografyanın, muhtevâsı içine, yeni araştırmalar neticesinde

değerini kaybetmiş ve lüzumsuz kitapları değil, fakat sadece faydalı ve değerli olanı alması, her eser hakkında tenkidî gözle onun muhtevâsını belirleyecek bir kaç cümlelik bilgi vermesi icâbeder. İşte o zaman, kelimenin tam anlamıyla bibliyografya, esas gayesine ulaşmış olur,

İ. Binark ve N. Sefercioğlu'nun hazırladığı bibliyografya denemesi bu gayeye ulaşmış mıdır? Bu soruya pek olumlu cevap verilemez, Gerçi, yazarlar, yukarıda da belirtildiği gibi, eseri üç ana bölüme ve her bölümü iki kısma ayırarak, nisbeten analitik bir bibliyografya hazırlamak istemişlerdir. Fakat, bu taksim okuyucuya pratik açıdan kolaylık sağlamamaktadır. Çünkü her bölüm çok geniş muhtevâldır. Bunun yerine, plânda, meselâ "Fâtih", "fetih", "eğitim", "mimarî", "sosyal hayat", "ihtisadî hayat", "edebiyat", "din", "coğrafya", vb. daha dar muhtevâlî temel kavramlar esas alınsaydı, bibliyografyanın değeri ve pratik faydası çok daha büyük olacaktı sanıyoruz.

Diğer yandan, alt-bölmelerdeki "Eski harfli türkçe ve türkçe kitaplar" ve "Yabancı dil kitaplar" ayrımının da büyük bir ihtiyaca cevap verdiği düşüncesine sâhip olmak oldukça güçtür. Bu taksim, yabancı dil bilmeyenlerin işini kolaylaştırabilir. Fakat bu endişeyle hareket edildiğinde, eski yazıyı bilmeyenleri de düşünerek, "Eski harfli türkçe" ve "türkçe" kitapları da ayırmak gerekirdi. Halbuki, ilmi çalışmalarda böyle bir endişenin yeri olamaz; çünkü Türk tarihçisi eski yazıyı olduğu kadar, bir veya daha fazla yabancı dili de bilmek zorundadır.

Yapılan plânlamada, daha dar muhtevâlî temel kavramlardan hareket edilmediğine ve kitabın bu hâliyle alfabetik sıralamanın pek ötesine geçilemediğine göre, bu noksanlığı telâfi etmek ve

araştıracının işini kolaylaştırmak için, "Yazar adları indeksi" ve "Kitap adları indeksi"nin yanına bir de konu indeksi eklenebilirdi. Eserin böyle bir indeksten de mahrum oluşu, onun kullanılmasını bir hayli güçleştirmektedir.

Bu esas meselelerden sonra, ikinci derecedeki hususlara geçebiliriz. Kitabın yazarları, "Önsöz"den sonra, IX. ve X. sayfalarda, "Bibliyografik künyelerin tesbiti" adı altında bir takım prensipler koymuşlardır. Fakat, bütün kitap boyunca bu prensiplere uyulduğuna iddia etmek mümkün değildir. Meselâ, "yazarı tesbit edilemeyen kitaplarda, yayımlayan müesseseye itibarî müellif olarak kabul edilmiştir" (madde 3) prensibine uyularak bir çok yerde, yazar yerine, sıra numarasından hemen sonra, yayımlayan müessesenin adı ve ondan sonra da kitabın adı yazılırken (bk. sıra no: 356, 357, 360, 610, vb.), diğer bir çok yerde, bu kaideye uyulmamış ve sıra numarasından hemen sonra kitabın adı yazılarak yayımlayan müesseseye sona alınmıştır (bk. 343, 351, 878, 880, vb.). Yedinci maddede "rehberler" in bibliyografyaya dâhil edilmediği belirtildiği halde, bibliyografya içinde bir çok rehber yer verilmiştir (bk. 343, 364, 440, 441, 485, 507, 508, 513, 514, vb.). Yine aynı maddede, "biyografik kaynaklar"ın da bibliyografyaya alınmadığı bildirilmektedir. Acaba, Fâtih hakkındaki kitaplar, "biyografik kaynaklar" değil midir?

Bibliyografyada, bazı kitapların değişik baskıları altalta sıralanırken (bk. 401, 402, 403, 404, 405, 406, 483, 484, vb.) diğerlerinin ilk baskısıyla yetinilmesini anlamak da güçtür. Meselâ, Ernest Mamboury'nin *Constantinople. Guide Touristique* adlı kitabının 1925 baskısı zikredilmiş, daha sonraki baskıları bibliyografyaya alınmamıştır. Üstelik aynı kitabın, yine 1925 yılında, *İstanbul, Rehber-i Seyyahin* adı altın-

da türkçesi de yayınlanmıştır¹. Fakat bu da bibliyografyada yer almamıştır. "Yazar adları indeksinde de, Mamboury, Momboury yazılarak, alfabetik sıralamada yanlış yere konulmuştur.

Yine yazarlar tesbit ettikleri prensiplerin dördüncü maddesinde, "yabancı dillerde yazılmış kitaplarda, bunların kendi dillerindeki ifâdeleri yerine, bibliyografyayı kullanacaklara kolaylık sağlamak için Türkçe karşılıkları kullanılmıştır" demektedirler ki, bu ifâdeyi anlamak hemen hemen imkânsız gibidir. Her halde yazarlar, arap, slav, vb. değişik harflerle basılmış yabancı dildeki kitap adlarını lâtin harfleriyle yazdıklarını söylemek istemektedirler. Ancak bu, "bibliyografyayı kullanacaklar"ın değil, matbaacının işini kolaylaştırır. Söz konusu dilleri bilenler için olduğu kadar bilmeyenler için de harf çeşidinin hiç bir ehemmiyeti yoktur.

Son olarak, yazarlar eserin önsözünde "bibliyografyanın noksansız ve hatasız olduğu yolunda bir iddia"ları bulunmadığını belirtmektelerse de, eserde bulunması gereken bazı kitapların gözden kaçtığını işâret etmek gerekir. Örnek olarak şu eserler zikredilebilir:

— Robert Mantran, *La Vie quotidienne à Constantinople au temps de Soliman le Magnifique et de ses successeurs (XVIe et XVIIe siècles)*, Paris, Hachette, 1965, 319 s.

— Robert Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Paris, A. Maisonneuve, 1962, XI+724 s., 8 planş, 14 harita, 1 çizelge, 5 grafik. Bu kitap, İstanbul'u konu edinen ciddi ve ilmi eserlerin en önemlisini teşkil etmekte olup, üstelik geniş bir bibliyografya da ihtiva etmektedir.

Yukarıda gösterilen noksanlara rağmen, ciddi bir emek mahsulü olan *İstanbul, Fâtih, Fetih ve Fâtih Devri Hakkında Yazılmış Kitaplar Bibliyografyası* denemesinin Türk tarihçiliğine değerli katkısı olacağı muhakkaktır.

Dr. Bahaeddin Yediyıldız

(1) Mamboury'nin diğer eserleri ve burada adı geçen kitabının çeşitli baskıları için, bk. Dr. Semavi Eyice, "Ernest Mamboury (1878-1953)", *Bellefen*, c. XVII (Temmuz 1953), s. 394-411.

H A B E R

Moskova'dan verilen bir habere göre, Kırmızı MUSTAFA CEMİLOĞLU'nun cezaevinden tahliye edildiği öğrenilmiştir.

(Hürriyet, 24 Aralık 1977)